

בדיני וגדרי מעקה

נשאלתי בדין חיוב מעקה בבנינים צבוריים כגון בבתי כנסיות ובתי מדרשות משרדי ממשלה וכדומה, אם חובת המעקה חלה עליהם כמו בבנין פרטי, ואם מברכין על המעקה, ומי המברך וזמן הברכה. ובכדי להגיע לפתרון השאלה בשלימותה צריך לברר כמה דינים וגדרים בזה, ואחלק את זה לשבעה סעיפים. א — החיוב במעקה, וכל מילי דסכנתא להרחיקם, ומה הם המקומות החייבים במעקה. ב — שיעור המעקה. ג — ברכת המעקה, אם חייב בברכה, ונוסח הברכה, ואם יש בזה ברכה שהחיינו. ד — זמן הברכה אם בתחילת עשייתו או בגמר עשייתו. ה — מעקה שנעשה ע"י פועלים, וכמו"כ ע"י פועל נכרי אם יוצאים י"ח, ואם שייכת בזה ברכה. ו — בשוכר בית על מי חל חיוב עשיית המעקה. ז — דין המעקה בבנין צבורי. וזה החלי בס"ד.

א.

הנה החיוב במעקה מפורש בתורה והיא מ"ע דאורייתא וכדכתיב בדברים (כ"ב פסוק ח') „כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך”. ובספרי, אין לי אלא בונה, לקח ירש ונתן לו במתנה מנין ת"ל ולא תשים דמים בביתך מכל מקום, ושם, ועשית זו מצות עשה, ולא תשים דמים בביתך זו מצות ל"ת. וכן נפסק בחו"מ סי' תכ"ו, מצות עשה לעשות אדם מעקה לגגו שנא' ועשית מעקה לגגך וכו', וגם הרמב"ם ס"ל דזו מצות עשה וכולל בה השמירה מהסכנות. וז"ל בספר המצות מצות עשה קפ"ד: היא שצונו להסיר המכשולים והסכנות מכל מושבותינו וזה שנבנה כותל סביב הגג וסביב הבורות והשיחין והדומה להם כדי שלא יפול המסתכן מהם או בהם. וכן כל המקומות המסוכנים והרעועים כולם יבנו על סדר שיסור הרעוע והסכנה, והוא אמרו יתעלה ועשית וכו'. ולשון ספרי: ועשית זו מצות עשה. וכן פסק בפ"א מהל' רוצח ה"א מצות עשה לעשות אדם מעקה לגגו שנא' ועשית מעקה לגגך, הרי ס"ל להרמב"ם במפורש דמצות עשה היא, וכולל בה ההרחקה מהסכנות והמכשולים וכולם נכללים בתוכן הכתוב ועשית מעקה לגגך, ולא תשים דמים בביתך. וכ"כ החינוך מצוה תקמ"ו להסיר הנגפים והמכשולים מכל משכנותינו ועז"ג ועשית מעקה לגגך. והענין הוא שנבנה קיר סביב הגגות וסביב הבורות והשיחין ודומיהן כדי שלא תכשל בריה ליפול בהם

או מהם ובכלל מצוה זו לבנות ולתקן כל כותל וכל גדר שיהיה קרוב לבוא תקלה ממנו וזה שהזכיר הכתוב לגגך דבר הכתוב בהווה ולשון ספרי ועשית מעקה לגגך זו מ"ע, הנה גם כאן כלל הסרת המכשולים בכלל המ"ע של עשיית המעקה. אמנם לכאורה לא נראה לכלול באותה מצוה הסרת המכשולים עם בניית המעקה, ונאמר דגם בהסרת המכשולים מקיים מצות עשה. וכן יש לדקדק מל' הרמב"ם והחינוך. דהנה הרמב"ם תני והדר מפרש להסיר המכשולים וכו', וזה שנבנה כותל סביב הגג, יוצא דוהו הענין שהתכוון אליו בתחילה במ"ע של הסרת המכשולים דאיירינן בבנין גדר סביב שלא יהיה סכנה, וכן אפשר לומר נמי בדברי החינוך שדקדק לומר והענין הוא שנבנה קיר סביב וכו' ונמצא דוהו הגדר דמצוה זאת לעשות מעקה וגדר סביב. ולכן הרמב"ם בהלכה דקדק וכו' בפ"א מהל' רוצח ה"א : מ"ע לעשות אדם מעקה לגגו וכו' ובה"ג כתב שם : וכל המניח גגו בלא מעקה ביטל מצות עשה וכו' עיי"ש.

אמנם הנה שם בה"ד : כתב וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מ"ע להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנא' השמר לך ושמור נפשך. ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאין לידי סכנה ביטל מ"ע ועבר בלא תשים דמים. הנה ס"ל דגם בשאר המכשולות איכא למצות עשה. ולכאורה נראה דיש לו בזה מצות עשה אחרת. מקרא דהשמר לך ושמור נפשך. ולפ"ז יוצא דלגבי מעקה הוי גדרו רק בבניית גדר סביב ותו לא. וזה ממצות ועשית מעקה, והסרת המכשול מהשמר לך וגר, ואמנם הכ"ג שם ציין וכן כל מכשול וכו' בפ"ק דב"ק (טו:) תניא ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ולא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו שנא' ולא תשים דמים בביתך ושם הוי רק לגבי מצות ל"ת אבל לגבי מצות עשה דהשמר לך וגר לא ציין מקור לזה, וא"כ מנ"ל המקור למ"ע זו וצ"ע. וגם נראה תמוה ענין לאו זה דהמ"ע דהשמר לך נראה דאיירי בענינים רוחניים כהמשך הכ' פן תשכח וגו', ומאי שייאטיה הכא בדין דלהסיר המכשולות. וראיתי למנחת חינוך מצוה תקמ"ז שעמד ע"ז וכתב דהשמר לך איירי בענינים העומדים ברומו של עולם עיקרי הדת. וגם הצ"ע דהר"מ כ' העשה מהשמר לך וכו', ובהל' תפילין פ"ד ס"ל דהשמר דעשה ג"כ לאו הוא וכ"כ בפ"ח מהל' בית הבחירה בביטלו שמירת המקדש דעברו על ל"ת דושמרו דהשמר וכו' הוא לאו וא"כ למה כתב כאן ואם לא הסיר וכו' ביטל מ"ע ועבר על ל"ת דלא תשים וכו' הא מהשמר ג"כ עבר על ל"ת, ועבר על שני לאוין, וגם הצ"ע דאם השמר קאי על שימור הגוף כמ"ש א"כ אם לא עשה מעקה ג"כ עובר בעשה זו, א"כ למה כ' הר"מ אם הניח גגו בלא מעקה עובר בעשה ועשית וכו', והו"ל לכתוב לפי דבריו דעובר בשני עשין ועשית וכו', ורק השמר לך. ובהשמות שבסוף הספר כ' שם דבגמ' שבועות ל"ו דרשינן המקלל עצמו דעובר בלאו מפסוק דהשמר וכו' מבואר דהיה להם קבלה דקאי על

שמירת הגוף ג"כ, אך הוסיף שם מה שהקשיתי שם קשה יותר דכאן כתב הר"מ דעובר בלאו מהשמר ושם כתב דהוא עשה עיין בפנים וצ"ע, והנה כל אלו ק' אלימותות הן וצ"ע ג.

ואשר נראה לענ"ד בזה לומר פשט חדש בדברי הרמב"ם והוא שבאמת ס"ל דכל ענין הסרת המכשולות בכללים בהאי מצות עשה דועשית מעקה לגגך וכמו שכתב בספר המצות וכלל הסרת המכשולות, ומה שכתב בענין עשיית הגדר הוא רק להסביר עיקר המצות עשה דמעקה, אבל זה כולל גם ענין הסרת המכשולות, (וממילא כן צ"ל בדברי החינוך) והנה שם באמת לא כ' ממצות עשה זו כלל לא שם בענין המעקה ולא במקום אחר, אשר ע"כ נראה דגם הסרת המכשולות הם בכלל ועשית מעקה לגגך, ולזה ג"כ מתכוון בזה הרמב"ם וזהו שסתם כאן ביטל מצות עשה ועבר בלא תשים דמים, וא"כ קאי אמ"ע ול"ת הנ"ל, ורק שהסמך דבריו במה שאמר שצריך לישמר וליזהר יפה יפה הפסוק רק השמר לך ושמור נפשך מאוד, שהכתוב מדבר באזהרה חמורה על שמירת הנפש וא"כ הוי רק אסמכתא לדבריו, אבל אה"נ דעיקר מצות עשה דהסתמך עליה הרמב"ם היא המ"ע דועשית מעקה ובזה הכל א"ש.

ושו"ר שכן סתם היראים ס"י מ"ד, צוה הקב"ה בפ' כי תצא כי תבנה וגו' ועשית מעקה לגגך וגו', ולא לענין מעקה בלבד דבר הכתוב אלא כל דבר המזיק דתניא בפ' אלו נערו ר"נ אומר מנין שלא יעמיד אדם סולם רעוע וכו', ותן לחכם ויחכם עוד, למדנו שמוזהרין ישראל שלא ליתן דבר המזיק ביניהם, הרי כלל כל הנזקין בכלל המצוה דועשית מעקה, והר"ז מתבאר כדברינו לעיל דהסרת המכשולים והנזקים נכללו בפסוק דועשית מעקה וא"כ כן י"ל ברמב"ם ובדברי החינוך כנ"ל, וכמושג"ת.

ב.

ואמנם בעינינו בית שיהיה ראוי לדירה, וכדאיתא בגמ' סוכה (ג:): בית שאין בו ד"א על ד"א פטור מן המעקה מ"ט, "בית" כתיב, וכן נדרש שם לגבי מזוזה: בית שאין בו ד"א על ד"א פטור מן המזוזה מ"ט בית כתיב בה, ונראה לכאף דאפילו אם במציאות משתמשים בו לבית דירה מאחר שאינו ראוי לבית דירה לא קרינן ליה בית ואין בו חיוב מעקה, אמנם נראה לכאורה שאם יש בו סכנה ברורה תפול מהדין הנ"ל ברמב"ם שצריך להסיר המכשולות וכו', ואמנם י"ל דאין בזה ל"ת דלא תשים דמים בביתך, דאין זה בית, אלא שמחויב להסיר המכשולות והנזקים, אלא דלפי דברינו לעיל דהסרת המכשולות בכלל ועשית מעקה לגגך הרי א"כ גם מצות עשה אין בזה וכלשון הספרי דבעינן "בית" כי

תבנה בית חדש וכאן לאו שמיה בית, אלא דהוי מכלל אזהרות סכנות, שכי' שם ברמב"ם בהלכות הסמוכות.

ובמס' ב"ק (נ"א:) איתא בית שהוא למטה מעשרה טפחים פטור מן המעקה מ"ט בית כתיב וכל פחות מעשרה לאו בית הוא. והנה נראה דכאן נמי הטעם הוא שאינו בית, כי אין לו דין בית, והנה גם כאן נמי יש לדון ביש בו סכנה וכנ"ל ואמנם נראה פשוט לכאורה דאין כאן סכנה דנפילה בפחות מ"ט, אלא דבע"כ האי דרשה דגמ' דאפקה מדין דבית כתיב וכל פחות מעשרה לאו בית הוא, אולא אליבא דמ"ד דיש חכמה בפחות מעשרה, ונמצא דכל הדין הוא משום גדר ד"בית" ובזה מובן דינא דספרי דהשוה מעקה למוזזה, דאיתא התם אין לי אלא בית מניין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית האוצרות ת"ל כי תבנה יכול אף הבונה בית שער אכסדרא ומרפסת ת"ל בית מה בית מיוחד שהוא בית דירה יצאו אלו שאינם בית דירה, וכן הוא הדין במוזזה והיינו דאזלינן בתר גדר בית, דמאי דמקרי בית חייב במוזזה ובמעקה. ובספרי הוסיף לדרוש בזה "בביתך" לרבות בורות שיחין ומערות חריצים ונעיצין. ונראה דע"פ ראויים הם לבית דירה.

ואמנם הרמב"ם פ"א מהל' רוצח ה"א כתב אבל בית האוצרות ובית הבקר וכיוצא בהן אינו זקוק לו, וזה דלא כהספרי וכבר עמד בזה הכ"מ שם דיש לתמוה ע"ז דהא תניא בספרי אין לי אלא בית מנין הבונה בית התבן וכו' וכ"כ ספר מצות גדול הרי דבית הבקר ובית האוצרות חייב והאיך פטר רבינו. וכי' ואפשר שטעמו משום דבפ"ק דיומא (דף יא) לענין מוזזה אמרינן דהני תנאי היא ותנא בספרי סבר כמאן דמחייב ורבינו בהל' מוזזה פוסק כמאן דפטר, והסמ"ע חו"מ סי' תכ"ז סק"ב הביא לדברי הכ"מ הג"ל אבל תמה ממילא על השו"ע גופיה שבהל' מוזזה בי"ד ר"ס רפ"ו פסק ברפת בקר וכו' דחייבין במוזזה וכדעת הר"ף והרא"ש ודלא כהרמב"ם וכאן במעקה סתם דאין חייב במעקה ונלמד מדין מוזזה (וכן בביאור הגר"א שם עמד בזה והצ"ע). ואמנם הסמ"ע כ' שם ליישב בזה דהמחבר הכריע וס"ל דלענין מעקה כיון דאין דרך בניא להיות להן בית תשמיש וכו' משא"כ במוזזה דחייבה התורה בשביל הדר להיות מצות ה' נגד עיניו בביאתו וביציאתו בזה פסק דהדר צריך לקבוע מוזזה באותו פתח ע"כ, והנה עפ"י דבריו הוי הכרעה עפ"י אומדנא דכאן חייבוהו מאחר שסו"ס דר' כאן וצריך שתהי' מצות ה' לנגד עיניו, אמנם בגדר הענין אינו מובן דאם אין זה בית א"כ אין כאן מקום למוזזה, דעל מוזזות ביתך כתיב ואמנם י"ל דמאחר דאיכא תנא דס"ל דחייב הוי סברא זאת רק להכריע הענין לצד החיוב דסו"ס גר בו והוא עשאו לבית דירה ובע"כ דבמקומות אלו אין חשש סכנה דבל"ז איכא חיוב להסיר המכשולות מטעם סכנה, וכל הדיון אי הוי גדר דבית לחייב במעקה ובזה הוא דפטר כשיטת הרמב"ם

ועיין בחתם סופר יו"ד סי' ר"פ שעמד על הסתירה בשו"ע דפסק במזוזה לפטור ובמעקה לחייב וחידש שם דרשה חדשה עיי"ש.

ואמנם יש לדון עוד בזה בשיטת הרמב"ם דבפ"ו מהל' מזוזה ה"ב פסק שאם יש בו כדי לרבע ד"א על ד"א בשווה אע"פ שארכו יתר על רחבו חייב במזוזה (וביר"ד סי' רפ"ו סי"ג הביא להלכה דיש חולקים עליו) וכאן במעקה לא ציין כלום מזה, וצ"ע, וכן ראיתי שציין ע"ז בתורה תמימה פרשת ואתחנן אות ס"א, דהרמב"ם במקומות אחרים לא כי כלום, ועפ"י הסמ"ע הנ"ל לכאורה י"ל כן נמי ברמב"ם דמאחר דאין כאן סכנה לא חייב הרמב"ם במעקה כל שאין בו ד"א על ד"א, ושם במזוזה מאחר שדר בו יש לחייב שתהיה מצות ה' לגנו עיניו וכמו שבארנו בזה לעיל, ואמנם בפשטות נראה דשם גילה הרמב"ם דכל שאפשר לרבע הוי דירה דראוי לדור בה ומקרי בית וא"כ ה"ה לכל דבר דבעינן בית דירה וממילא ה"ה לגבי דין דמעקה. (ובשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רס"ה פשט"ל דאם אין בו דע"ד פטור ממעקה כמ"ש בתשובה חס"א יור"ד סי' צ"א ובתשובת ר"מ שיק סי' רפ"ז כתב ותלוי במחלוקת הפוסקים ושי"ט"ז באו"ח ס"ס תרל"ד אם אינו רחב ד"א פטור לשי' הרמב"ם עיי"ש, ואמנם כל דאית בה סכנתא תיפול"ל מדכתב הרמב"ם להרחיק המכשולים והנוזקים וכנ"ל).

ג.

והנה ממילא מצוה זאת הוי ככל מצות עשה ואמרינן בה נמי מצוה בו יותר מבשלוחו, וכ"כ בספר בן איש חי (שנה ב') פרשת פנחס אות ד'. ישתדל כל אדם לקבוע מעקה שלו בידו ולא יעשה ע"י שליח כי מצוה בו יותר מבשלוחו עיי"ש, ועכ"פ יסייע קצת בידו מאחר דמ"ע דאורייתא היא ומצוה בו יותר.

ובשד"ח מערכת המים כלל קצ"ה, ומי שבאה לידו מצוה זו יקום כגבור ולא יתעצל לעשותה ע"י אחר אם יכול לתקן המעקה בעצמו דמצוה בו, דמצינו דאף דקיי"ל דמי שהוא פרנס על הצבור אסור לעשות מלאכה בפני ג' מ"מ פסק הרב באר יעקב בחו"מ סי' ק"ז דמצות עשיית המעקה שפיר חזי לעשותה בעצמו ממש עיי"ש.

וחיוב המעקה נראה שצריך תיכף ומיד לכשיכנס לבית שיהיה כבר שם מעקה מוכן, ומצאתי ראיה לזה בלשון הספרי שדרש על לשון הכתוב בית חדש, מהו חדש רבי אומר משעת חדושו עשה לו מעקה. ונראה הפשט שלא לאחר את המעקה אלא לעשותו תיכף ומיד, וראיתי בתו"ת נמי בפר' תצא אות ע"ד שכתב דבא לאשמועינן דחיוב מעקה הוא מיד שנתחדש הבית, ונראה דהכונה נמי כשתכנס לגור בו ותחדש אותו. וכן ראיתי להמלבי"ם בהתורה והמצוה שכתב, מ"ש „חדש“

הוא למותר ובא לומר שתיכף כשתרצה לחדש הבית צריך שתעשה מעקה, ונראה כוונתו בלי כשתרצה לחדש הבית, היינו כשתרצה לגור בו, ואמנם ביראים (מ"ה עמוד היראה) הביא הא דחדש, משעת חידושו עשה לך מעקה, ושם בסביב ליראיו כ' דבא לאשמעינן דחיוב מעקה הוא משעת חידושו פי' מיד כשנבנתה אע"פ שלא דר בה עוד עכ"ל, ואין לזה הכרח די"ל כנ"ל משעה שהבעלים נכנסים לדור בה דבל"ז מאי משעת חידושו לימא משעת בנייתו ולכן י"ל דהיינו כשהאדם מחדשו וכמושנ"ת.

ד.

והנה בשו"ת המבי"ט סי' ק"י עמד בשאלה במי שיש לו חוקת שימוש בגדים וכיבוס וטיול בגג חבירו דנסתפק אם יהיה חיוב עשיית מעקה בגג זה, או מי חייב לעשות מעקה, וכי' ע"ז ושאלתי את פי החכם הר"י קארו מה דעתו בזה והשיב לי שאילת חכם חצי תשובה כי לפי האמת אין בזה דין מעקה כמבואר בדברי הרמב"ם ז"ל פ"א מהל' רוצח דכל שאינו בית דירה אינו חייב במעקה, והאי כיון שאין לו שום תשמיש בית דירה אינו חייב במעקה ואפילו את"ל דכיון שיש בית דירה למטה בביתו הגג חייב במעקה המשתמש על הגג צריך לעשותו ולא בעה"ב עיי"ש, נראה מזה לכאורה דיש מקום מצד הדין לפטור גג שאין בעה"ב משתמש בו אלא אחר, ותרוויהו פטורים וישאר הגג בלא מעקה והוא לכאורה דבר תמוה מאוד, דסו"ס לגבי בעה"ב הרי יש כאן דין דולא תשים דמים בביתך וחמירא סכנתא וצ"ע, וגם פשוטו של מקרא בהכי איירי כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך משמע שיש דירה למטה והמעקה למעלה וע"ז חייבתו התורה בעשיית מעקה, ולענ"ד נר"ל דשם איירי שבעה"ב אינו עולה לגג הוא וב"ב ואינו משתמש בו, וא"א לחייב המשתמש דאין הכתוב מחייבו אבל בלא"ה חייבין במעקה דסו"ס עובר בעה"ב על מקרא מפורש וכנ"ל. וראיתי לבעל כנה"ג שצווח ע"ז (בשלהי חו"מ) וכי' שבעיר תירא ראה ג"כ הגגין בלא מעקות וכי' שנתלו באילן גדול בתשובת המבי"ט ח"ב סי' ק"י ששאל למרן ב"י ז"ל וכו' ותלו בוקי סריקי במרן לומר שכוונתו לפרש בדברי הרמב"ם כנ"ל והוא שיהיה בית דירה על הגג והולכין מעליה על הגג וכו' ורחמנא ליצלו מהאי דעתא שאין הלשון סובל והל"ל והוא שיהיה בית דירה על הגג, וגם סיפא דמסיק אבל בית האוצרות וכו' וכל מי שיש לו שכל ישר וחומל על האמת מודה שכוונת מרן שבעל תשמיש הגג הרי אין בית לדירה שלו שתחייבהו התורה, והתשמיש אינו בית דירה והאיך נקרא כי תבנה בית ולא יש לו בית וכמו רפת בקר גם שמשמש עליו אינו חייב במעקה מפני שאינו בית ואת"ל שבעה"ב י"ל בית שגגו חייב במעקה א"כ מכח זה יתחייב הגג במעקה חייב המשתמש כמו שוכר וכו' אבל לפטור כל הגגין לא ס"ד, והרי מתוך דברי השואל הרב המבי"ט והנשאל מרן לא אתו אלא במי שי"ל חזקת שטחית בגדים,

והילך ע"ג חבירו מכללא איתמר דבכל גגי הבתים, ולא עליות שבעה"ב בעצמו משתמש לית דין צריך שאילה וכ"ע מחייבי ע"כ. הנה כאן נראה דמפרש דברי מרן להמבי"ט דרק באופן כזה דלזה שיש לו זכות להשתמש על הגג אין לו בית דירה ולזה שיש לו בית דירה אינו משתמש למעלה. הלא"ה בודאי שכל הגגות צריכות מעקה והאחרונים התמרמרו על זה שהיו שמקילים בעשית המעקה.

והנה בס' פאת השלחן סי' ב' כ' ושלחתי פעם לרב חביבא נוח נפש הגאון בעל חקרי לב והשיב לי כי בירושלים ת"ו יש לו לתרץ על מניעת עשיית מעקות מפני שהחוב על השוכר הוא מדרבנן ושם הבתים והקרקעות של גויים בכה"ג אין כ"כ חיוב אבל בצפת שהבתים של ישראל איו לו שום טעם לפטור מעקה וכ' ועיני ראו ולא זר שנפלו כמה וכמה ב"א מגגי הבתים שהם בלי מעקה ומתו והיאך ידחק לתרץ מנהג גרוע במקום דררא דנפשות שגם בל"ז כבר כ' הרמב"ם וכן כל מכשול שיש ספק נפשות מ"ע להסירו וכ' ויותר טוב לזכות ב"א להחזירם לצווי התורה"ק כי תבנה בית וכ' ויש לדון לזכות כי מנהג המשתרע פה עה"ק צפת ת"ו מפני שהיה פה הרעש בשנת התק"ך כמ"ש בס' פרי האדמה (תענית) והדר אתו ב"א ממקומות אחרים שבמקומם הגגות משופעים גג היציע ולא הורגלו בזה ולא התעוררו בזה ומקלו יגיד לו, וראי' מנחש הנחושת שהיה מימות משה עד חזק"ו וכ' ואי איישר חילי הייתי כופה לכל בעלי הבתים והשוכרים שיעשו מעקות לגגיהם עיי"ש, הרי כאן מדבר בלהט קודש על חיוב מצות המעקה בדורינו להרחיק מהסכנות ולקיים מצות התורה דועשית מעקה לגגך.

וגם משכנות הרועים באות לק"ט התפלא מאוד על אנשי עירו ואל שער מקומו שהם חוזרים במצות ומדוע לא יחושו לקיים מצות מעקה שיש בה עשה ולית ולא מיבעיא לדעת הרב כנה"ג דשוכר חייב במעקה מדאורייתא אלא אף להסמ"ג ורבנו ירוחם דלא הוי אלא מדרבנן איך יעלימו עיני העדה ממצוה דרבנן ואין מי שמערער בדבר ע"ש, ושם השד"ח (במערכת המ"ם) העתיק מה שהעלה הרב מהרא"פ לדינא זאת תורת העולה דעל בעה"ב חיוב מוטל לעשות מעקה אף ששכורה ביד אחר וכ' ול"ד שוכר דירה אלא ה"ה כל מי שהוא דר דקיי"ל חמירא סכנתא מאיסורא ושומר נפשו ירחק מס' סכנה ויבורך מפי עליון כמו שכ' מרן הקדוש בשו"ע סוף חו"מ דהנזהר במצוה זו תבא עליו ברכת טוב.

ה

והנה בשיעור גובה המעקה נפסק בשו"ע חר"מ סי' תכ"ז ס"ה גובה המעקה אין פחות מ"ט כדי שלא יפול ממנו הנופל, וצריך להיות המחיצה חזקה כדי שישען אדם עליה ולא תפול, הרי כאן סתם בשיעור גובה דמעקה דבעינן עשרה טפחים, וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהל' רוצח ה"ג גובה המעקה אין פחות מ"ט כדי שלא יפול

ממנו הנופל וצריך להיות המחיצה חזקה כדי שישען אדם עליה ולא תפול, ואמנם הראב"ד השיג בזה "א"א דוקא ממקום דרסו והוא מקום הנמוך שבו אבל שאר צדדין ג' טפחים, ונראה דהראב"ד הסתמך בזה ע"ד הסיפרי וז"ל כמה הוא מקום מעגלו ג"ט בית דורסו עשרה, וזהו דקא' הראב"ד ממקום דרסו הוא מקום הנמוך שבו, ושם צריך עשרה טפחים אבל שאר הצדדין שנקראים מקום מעגלו סגי בג"ט והכ"מ נתן טעם לדבר שמאחר שמצד א' הוא גבוה י"ט ע"י כן הוא נזהר משאר צדדין שאין גבוהים אלא ג"ט, ואמנם הסמ"ג כ' מעגלו גובהו, בבור ג' טפחים, ובבית גובהו עשרה, הרי דמפרש לה באר"א ומחלק בין בית לבור וס"ל דבבור סגי בג' טפחים ואמנם לא נראה כן מל' הרמב"ם דהרי שם בה"ד פסק א' הגג וא' כל דבר שיש בו סכנה וכו' כגון שהיתה לו באר או בור בחצירו בין שיש בו מים, בין שאין בו מים חייב לעשות חוליא עשרה טפחים, והמלבי"ם בהתורה והמצוה הביא להספרי הנ"ל וכתב ומ"ש כמה מקום מעגלו נר' פירושו שהגג הוא משופע קצת וכשהיה מעגל במעגלה מגלגל העץ ממקום הגבוה אל מקום הנמוך כמ"ש במשנה דמכות (ז') היה מעגל במעגלה וכו' ומקום סוף השפוע שהוא מקום הנמוך קורא בית דורסו שם צריך י' טפחים ומקום שמעגלו משם מן הגובה די בג' טפחים עכ"ל. ונראה כוונתו שהוא עושה מעקה על שפת הגג שאם נמדוד ממקום הנמוך הסמוך למעקה הוי י' טפחים וממקום הגבוה שאיננו ליד שפת המעקה אלא רחוק ממנו הוי ג"ט ועפ"ז יש ליישב שיטת הרמב"ם דכך הוא מפרש לספרי ועפ"ז א"ש דעכ"פ על שפת המעקה צריך גובה עשרה טפחים.

ובדברי הספרי נראה לענ"ד לפרש פשט חדש והוא דאז כשהיו רוצים להשען על המעקה לראות היה להם מקום מיועד שבו היו עומדים ומביטים דרך המעקה ולא היו רואים ומסתכלים ונשענים לאורכו של כל המעקה, וא"כ מקום דורסו היינו מקום שדורסין שם לראות ושם צריך גובה י' טפחים אבל שאר מקומות אין חשש כ"כ שיפול שהרי אינו מביט ורואה דרך שם אלא מחשש שמא יתגלגל ובזה סגי בגובה של ג"ט ואפ"ל שלזה התכוון הראב"ד בהשגתו וכך הוא הבין את הספרי וא"כ עפ"ז יש ליישב נמי ש"י הרמב"ם ד"ל דכ"ז בזמניהם שהיה מקום מיוחד למדרס אבל לא בשאר הצדדין ולכן סתם בכל שיעור ד"י טפחים, וא"ש ובאבודרהם נמי סתם בהל' מזוזה וכו' ושיעור דום המעקה לא פחות מ"ט ולא נתן שום חילוק בדבר.

והלשון ביראים כמה הוא מעגלו פי' גובהו (בבור) ג"ט ובית גובהו עשרה. וההגהה הזאת מהמפרש שם סביב ליראיו, ונראה שצדק בזה דכן הוא הפשט בל' היראים דמעגלו פי' הגובה, וע"ז קאמר דבבור ג"ט, ובית גובהו עשרה, ושם ציין הסמ"ג עשין ע"ט שכי' וז"ל כמה הוא מקום מעגלו פי' גובהו בבור ג' ובבית גובהו עשרה, וזה מכריח ההגהה הנ"ל ביראים, ושם רצה לפרש דהרמב"ם יפרש

נמי כוונת הספרי כהסמ"ג והיראים דהחילוק הוא בין מחיצת בור למחיצת בית, ואמנם להרמב"ם יש מקור אחר נגד הספרי והוא מהתוספתא פ"ו דב"ק דקאמר שם להדיא דגם חולית הבור עשרה (עיי"ש בהלכה ב') שהתוספתא חולקת על הספרי ופסק הרמב"ם כתוספתא דבכ"מ אין פחות מעשרה וכן נראה נמי בדעת המחבר בחו"מ סי' תכ"ז שאין מחלק שום חילוק דהוי נמי משום דסמך אתוספתא עיי"ש ולפי משכ"ל אין הכרח לכ"ז דיש לפרש הספרי גופיה באו"א וכמושנ"ת. וכן סתמא דגמ' במס' ב"ב (סא.) כמה שיעור מעקה גובה י' טפחים ולא חילקה בזה והיא ראייה להרמב"ם.

ו.

ובאשר לברכת המעקה, הנה זה אינו מופיע בתלמודין כלל, ולא נמצא בשו"ע, אמנם הרמב"ם בפ"א מהל' ברכות ה"ח פסק עשה מעקה מברך בשעת עשיה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות מעקה, ואמנם בערוך השולחן בחו"מ סימן תכ"ז סק"ג הביא לדעת הרמב"ם הנ"ל דמברכין על עשיית המעקה וכתב ובכמה מקומות בראשונים מבואר דאין מברכין כמו שיתבאר בס"י, ושם בס"י הביא משם ספר תמים דעים סימן קמ"ט בשם הלכות פסוקות וז"ל מי שעושה מעקה צריך לברך לעשות מעקה עיי"ש, אמנם י"א שאין צריך לברך מפני שיש בה לאו דלא תשים דמים ועל לאו לא תקנו ברכה. וז"ל שם בשם בעל העיטור נשאלתי מאת הרב החסיד העניו למסור מפתח על המצות שמברך עליהן עובר לעשייתן וכו' ועל מעקה אי מברך וכו' ותשובה זה הכלל וכו' וכל מצוה שהוא בינו לבין עצמו כגון סוכה וכו' צריך לברך והלכתא צריך לברך במעקה. ובאבודרהם (דף יו.) מה ששאל הר' אברהם ב"ר יצחק אב"ד את הרב יוסף בן פלאט למסור לו מפתח הברכות ושם בתשובתו ועל עשיית מעקה מברך משום דתליא ביה ולא אפשר למעקריה כהנך דתליין ביד אחרים וכן בתשובת הרשב"א סימן י"ח והלכתא צריך לברך בשלוח הקן ובמעקה וכו' עיי"ש. וגם בשו"ת הרשב"א ח"ג סימן רפ"ג אם יש לברך על שלוח הקן כ' שם י"א שמברכין על השלוח אשר ציויתנו לשלח כמו שמברכין על פדיון הבן וקביעת המזוזה ואומרים שמברכין ג"כ על עשיית המעקה וסוף דבר זה, פוק חזי מאי עמא דבר.

וכן מפורש בשאילתות פרשת עקב (שאילתא קמ"ה) וכד עבד מעקה אומר אקב"ו על המעקה. ובשאילת שלום הביא לל' הרמב"ם הנ"ל פ"א מהל' ברכות ה"ב עשה מעקה לגגו מברך אקב"ו לעשות מעקה ואם עשה לאחרים מעקה מברך על עשיית מעקה פוק חזי שני גוסחא שכי' גאון מנוסח הברכה שכי' הרמב"ם. וגם החילוק שמחלק הרמב"ם בנוסח הברכה בין העושה לעצמו ובין העושה לאחרים אבל מדברי גאון נראה דאין שום חילוק. ושם הנה בטור ושו"ע יו"ד סימן רפ"ט

כ' ויברך אקב"ו לקבוע מזוזה ולא ידעתי למה השמיטו ברכה שמחוייב לברך כשעושה מעקה עיי"ש, ובהעמק שאילה על גוסס השאלות אקב"ו על המעקה כ' וכ"כ בה"ג ריש הל' מזוזה, ולכאורה תמוה מ"ש ממזוזה דמברך לקבוע מזוזה וכו' וכ"כ הרמב"ם ולפי הנראה שראה הרמב"ם דברי רבינו ולשונו ובא להוציא מדעתי וכו' עכ"פ דעת רבינו ובה"ג צריך טעם, ונראה משום דכשעושה מעקה לגג לא על הגג לבד צריך לעשות אלא אפי' על הבורות שיחין ומערות שבביתו וכדנתני בסיפרי (תצא) אין לי אלא גג מגין לרבות וכו' והרי לא גרע ממגדל כלב רע וכו' ומ"מ ע"ז לבד א"א לברך שאין מברכין על ל"ת כמ"ש הרא"ש כתובות פ"א אלא על מ"ע וא"כ א"א לברך אלא על מעקה שבגגו, ודרכו של רבינו בכ"מ לכלול כל הדברים שא"א לברך עליהם בברכה מחוייבת כמ"ש בפ' צו וכו' וה"ה הכא משו"ה כ' לברך על כל הפרשת נזקי ביתו וכו' משו"ה מברך בכלל על המעקה עיי"ש. כוונתו דברכת על המעקה כוללת יותר וצ"ב וטעם להסבר זה לומר דעל המעקה כולל יותר ממה שלקבוע מעקה וכדומה. ובל"ז נראה דטעם דחיק הוא, ואפ"ל בזה דהמזוזה המצוה היא לקבוע המזוזה כי המזוזה כבר כתובה כהלכתא לפנ"כ אלא שקובעה ונמצא דאין הוא מברך על עשיית המזוזה אלא על קביעתה בפתח ביתו משא"כ במעקה שהוא מקבל שם מעקה בעשייתו ושייך יותר לבי על "המעקה" ועיין.

והנה לי בעל העיטור בהל' ציצית שער ג' חלק השני, ושם כתב כל מצוה שעשייתה גמר מצוה שאין אחריה מצוה הצריכה לה כגון מילה וכו' ומעקה וכו' צריך לברך וכן דעת הריב"א באו"ז (ח"א סימן קל"ט ק"מ) שכתב שמצוות שאפשר לעשותן ע"י שליח מברך על עשייתן כגון שחיטה וכסוי הדם ועשיית המעקה. ואמנם בס' הרוקח סימן שס"ו, כתב בפירוש שאין מברכין על המעקה כדינים ותיקון מאזניים וכו' עיי"ש, אבל כאמור רוב הראשונים פסקו שצריך לברך דכן הוא בס' הלכות פסוקות מי שעושה מעקה צריך לברך לעשות מעקה והביאו בס' תמים דעים כנ"ל, וכן כתב הסמ"ג (עשין כ"ז) אם עשה מעקה לעצמו מברך לעשות מעקה. לאחרים על עשיית מעקה כלשון הרמב"ם וכן הסיק המאירי להלכה בס' מגן אבות (ענין ח') דהעושה מעקה לעצמו מברך לעשות מעקה ועושה לאחרים מברך בעל עיי"ש.

והנה היראים לא הזכיר ברכה על המעקה וכתב שם בסביב ליראי דרבינו לא הזכיר ברכה משמע דאין חיוב ברכה ושמא טעמו משום דכל דבר שבא להסיר הסכנה אין מברכין וכמו שאין מברכין על גט"י על מים אחרונים וכתבו הפוסקים דה"ט משום דבאים להסיר הסכנה אלא דלפ"ז יקשה על הרמב"ם דהא איהו מרא דהאי טעם דכל דבר שבא להסיר סכנה אין מברכין וכמ"ש באותו פרק גופא ואפ"ה כתב דעל מעקה צריך לברך ובאמת ראיתי למחבר אחד שתמה בזה על הרמב"ם

אבל לק"מ דהאי טעם שכתב הרמב"ם דעל הסרת סכנה אין מברכין היינו דוקא במצוה שאינה אלא מתקנתא דרבנן וכגון מים אחרונים וכו' אבל על מצוה דאורייתא אע"ג שמבואר בתורה הטעם אפ"ה ידוע דכל המצוות אינם אלא גזירות מאתו ית' וזולת הטעם המפורש יש טעמים נסתרים וכו' ולכן על מצוה דאורייתא ודאי שיש חיוב לברך אפילו במצוה האמורה בה שהיא בכדי להסיר הסכנה דודאי יש טעמים אחרים נסתרים בזה ע"כ. ולהלכה לפ"ז יוצא דהיראים חולק עכ"ז וס"ל דגם על מצוה דאורייתא אין לברך, ואמנם לכאורה י"ל דאין ראיה מלשון היראים דאין לברך על המעקה ממה שהשמיט לברכתו, דגם הרמב"ם בפ"א מהלכות ריוח שכתב להלכות מעקה לא הזכיר כלל לברכה, ורק כללה בכללי דברכות בהלכות ברכות, אמנם הנה היראים לא הביא כללי ברכות ואם יש בה ברכה הו"ל למכתביה הכא. וכן חזיתיה בסי' י"ח שכתב על הלכות מזוזה ושם ציין דבשעה שהוא קובעה בפתח צריך לברך אקב"ו לקבוע מזוזה עיי"ש, ואמנם כאמור רוב הפוסקים הביאו לברכה זאת וכן היא בסידור ר"ס גאון והמתקן מעקה לגג ולכל מקום מיוחד צריך לברך על עשיית מעקה וגם האבודרהם סתם שצריך לברך דכן לשונו בהל' מזוזה. העושה מעקה לגג מברך לעשות מעקה.

אשר ע"כ נראה להלכה לברך על עשיית המעקה ולנקוט כנוסח הרמב"ם אקב"ו לעשות מעקה. דכן הוא הנוסח נמי בהל' פסוקות וכן הוא נוסח הסמ"ג (עשין כ"ז) וכן הוא נוסח האבודרהם (בהל' מזוזה) וכן לשון חיי אדם (כלל ט"ז סכ"ה) העושה מעקה לגגו של בית דירה מברך לעשות מעקה וגר"ל אפילו לדידן מברכין לעשות, וכן מוכח בר"ן פסחים ובאבודרהם, וכ"כ בספר נדיב לב ח"ב ממסקנת אביו הגאון חק"ל דמכל הפוסקים משמע דצריך לברך על מצות מעקה, וכן הסיק שם הלכה למעשה שצריך לברך. (האמנם אין כך דעת כל הפוסקים אבל עכ"פ כן דעת הרבה ראשונים ואחרונים) וכן ציין הגרע"א בחו"מ סימן תכ"ז עיי"ש. וכ"כ בספר בן איש חי פרשת פנחס (שנה ב') אות ד' ויברך אקב"ו לעשות כמ"ש הרמב"ם.

ו.

ואמנם באשר לברכת שהחיינו, הנה הרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות בה"ט כ' כל מצוה שהיא מזמן לזמן כגון שופר וכו' ומעקה וכו' מברך עליה בשעת עשייתה שהחיינו ועיי"ש בכ"מ שכתב דשופר ומזוזה יליף להו מהגז, ואמנם בערוך השלחן חו"מ סימן תכ"ז סק"ג הביא לפסק הרמב"ם שצריך לברך שהחיינו וכתב דהרמב"ם לשיטתו דס"ל דעל כל מצוה מברכין שהחיינו ואנן לא קיי"ל כן כמ"ש בא"ח סי' כ"ב ואין לברך שהחיינו על המעקה (נ"א) וכן כתב בש"ך ביו"ד סי' רפ"ט ס"א משם הפרישה דאין מברך שהחיינו עיי"ש, ובנשמת אדם (כלל ט"ו) כתב דהרמב"ם

פ"א מהלכות ברכות כתב דמברך גם שהחיינו ואזיל לשי' דכתב דה"ה על ציצית ותפלין מברך שהחיינו אבל לפי מאי דקיי"ל בא"ח סימן כ"ב לגבי ציצית דאין מברכין ועיי"ש במ"א זבי"ד ר"ס כ"ח בש"ך ובפ"ת שם לענין כסוי הדם גר"ל דה"ה במעקה אין מברכין שהחיינו עיי"ש.

והנה לענ"ד גם לפי מנהג הספרדים דנהגו לברך שהחיינו על הטלית אין לברך על המעקה מאחר דהראשונים לא הביאו לברכה זאת וגם האחרונים לא עלו בהסכמה וכן מוכח מהאבודרהם שהזכיר לברכה על המעקה ולא הזכיר לברכת שהחיינו, וכן היא בע"כ דעת בן איש חי שלא הזכירה וכן גר"ל פשוט מסתימת הפוסקים.

והנה בשר"ע או"ח הלכות ברכות רכ"ג ס"ג, בנה בית חדש וכו' מברך על כל פעם שהחיינו, ובבאר היטב שם קהל שבנו או קנו בית הכנסת או נסתר וחזרו ובנאוה יעמוד ש"ץ ויברך בקול רם הטוב והמטיב, הלק"ט ח"ב סימן קע"ט, ובשערי תשובה כתב ועיין במח"ב שמדברי הלק"ט נראה דברכת שהחיינו לא יברך וכשבנו בהכנס"ס בק"ק אמשטרדם דרש הרב לחינוכו והורה שהחזון יברך שהחיינו ורב אחר חלק עליו והורה שלא יברך וכן דעתי וכ"כ בשו"ת בית יהודה בס"ת שקנו הקהל שלא יברכו שהחיינו עיי"ש. ובכף החיים באות ט"ו כתב דאין מברכין לא שהחיינו ולא הטוב והמטיב משום דאיכא פלוגתא בזה אלא חזון הכנסת מברך שהחיינו בקול רם על מלבוש חדש או פרי חדש ויכוין לפטור בהכנס"ס ויכוונו עליו כל הקהל, ואם בנה אותה יחיד מכיסו לתת אותה לצבור הוא יברך על פרי חדש וכו' ויכוין לפטור הצבור והם ג"כ יכוונו לפטור בברכתו, הרי אפילו יחיד שבנה לא מברך שהחיינו וביותר כתב הבן איש חי פרשת ראה אות ה' דעכשיו נהגו שלא לברך שהחיינו על הבית אלא עושין לו חינוך בסעודה להודות לה' וילבשו בגד חדש בתוך הסעודה ויברכו שהחיינו לפטור הבית יעוי"ש, הרי אפילו על בית פרטי לא נהגו לברך וכ"ש הוא, אשר ע"כ אין לברך שהחיינו על המעקה ואם ירצה ללבוש בגד חדש ולברך עליו ויכוין על המעקה רשאי ויוצא בזה דעת הרמב"ם.

ח.

ובאשר לזמן הברכה, אם בתחיל עשייתו או בגמר עשייתו, הנה ראיתי בשו"ת חתם סופר או"ח סימן נ"ב שכתב וז"ל ובמעקה אינו מברך אלא במכוש אחרון בשעה שסותם הפרצה האחרונה שלא יפול הנופל ממנו דקודם הוה איננו מעקה וזה פשוט בעיני כוונתו מבוארת דכל עוד שלא נגמר המעקה א"כ אינו מגין עוד ואין עליו שם מעקה עד שיגמר לגמרי ולכן הברכה בגומרו בשעה שסותם הפרצה האחרונה. ולענ"ד לא פשוט לי הדבר דהרי המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן

ואח"כ עושה המצוה וה"ג דאח"כ עושה המעקה ואפילו שאין עליו עתה שם מעקה לית לן בה, דהברכה היא ע"ז שרוצה לעשות מעקה. ואפילו שהיא נמשכת לית לן בה, ובפרט לנוסח הרמב"ם דמברך לעשות מעקה, והנה עושה אותו לאחר הברכה וא"כ מאי דפשט"ל לחת"ס לענ"ד לא ברירא לי מילתא ואדרבה מדויק לשון הרמב"ם נר"ל להיפך דזהו לשון הרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות ה"ח עשה מעקה מברך בשעת עשיה אקב"ו לעשות מעקה, הרי משמע דלא בגמר עשייתו הברכה אלא בשעת העשי' וא"כ יכול לפני כן לברך ויתחיל תיכף בעשייתו.

והנה ראיתי לראשונים שנשאלו בזה דבבעל העיטור (בהלכות ציצית שער ג' ח"ב) כתב ונשאלתי וכו' ועל מעקה אי מברך בתחילת עשייתו או בסוף כי מי שמברך על המצוה אין לו לעסוק בשיחה עד שיגמור את כולה, ובתשובה שם, ומה ששאלת במעקה אם מברך בתחילתו או בסופו מסתברא לן דמברך בתחילתו דומיא דביעור חמץ שמברך בתחילה ואם מפסיק אין משתקין אותו (עיי"ש בשער החדש) הנה כאן היה השאלה שיש מקום לברך בסוף כדעת החת"ס אבל מטעם אחר דאין לו לעסוק בשיחה עד שיגמור כולה ועכ"ז פשט לו דמברך בתחלתו והר"ז כמו שדקדקתי לעיל מלשון הרמב"ם.

אמנם עכ"ז נראה לענ"ד דכל עוד שלא נגמר המעקה יכול עוד לברך, אם כי עיקר הברכה היא לפני כן כנ"ל, ובפרט אם רוצה לסייע בעצמו אח"כ בגמר עשייתו שיכול לברך, וכעין זה ראיתי בשד"ח מערכת ברכות (249) מי שבונה מעקה ע"י פועל איך יתנהג בברכתו והביא שם דעת המוהרי"ט אלגאזי בס' הלכות יר"ט שחידש דכשעושה ע"י פועל מברך לאחר עשייתו דאולי יחזור בו הפועל באמצע ולא קפדינן בעובר לעשייתו והסכים עמו השד"ח עיי"ש. ואמנם שם כתב דאפשר לתקן שיברך על המוגמר סמוך ממש לידי גומרו דגם בכה"ג הוי עובר לעשייתו כמ"ש הרב שדה הארץ ח"ג סוף סימן כ' שציין שם דכל שנשאר עדיין קצת מתיקון המעקה חשיב עובר לעשייתו, הנה לכאורה ס"ל כדעת החת"ס, אבל כד דייקנן לאו הכי ס"ל דודאי כשעושהו בעצמו מברך עליו לפני כן וכאן שעושה ע"י פועל חייש דילמא יחזור בו לכן הוא מציע לחכות עד סמוך לגומרו ויברך עליו אבל אה"ג כל שעושהו בעצמו יברך עליו בתחילה וכנ"ל.

ואמנם כל שלא עלה בידו לברך עליו בתחילה מברך עליו בסוף נמי תיכף לאחר עשייתו. וכך ראיתי להשג"א סימן כ"ו בסופו דאם לא בירך על המצוות עובר לעשייתו מברך לאח"כ יעוי"ש.

ט.

ובאשר למעקה שנעשה ע"י פועלים, הנה מדין שלוחו ש"א כמותו נראה שיצא י"ח מצות מעקה כשלחות של כל התורה כולה, ואה"ג דהוי ככל התורה

דמצוה בו יותר מבשלוחו וכו"ל, וממילא לפ"ז בעשה שליח חש"ו או ע"י עכ"רם נראה פשוט דמאחר דלאו בני שליחות נינהו לא קיים המצוה, אמנם לגבי הברכה בפשטות נראה דמאחר דעשה ע"י פועל יהודי דאית ביה שליחות וקיים למצות מעקה אה"נ דמברך על עשיית המעקה ואפילו שאינו מסייע בו וכן מתבאר בפשטות מהר"ט אלגאזי והשד"ח הנ"ל דס"ל דכשעושה ע"י פועל מחשש דילמא יחזור בו הפועל באמצע אינו מברך בתחילת עשייתו וכו"ל, ויוצא דעכ"פ שייכת ברכה גם בעושהו ע"י פועל.

ואמנם יש לדון לפי פסקו של הרמב"ם פ"א מהלכות ברכות ה"ב דעשה לאחרים מעקה מברך על עשיית מעקה, וכדכתב הסמ"ג (עשין כ"ז) דאם עשה לעצמו מברך לעשות מעקה, לאחרים על עשיית מעקה, נראה פשוט לכאורה דפועל מברך ולא בעה"ב, ואמנם נר"ל בפשיטות דשם לא עשה לאחרים מדין שליח דלא מינוהו אלא עשה ע"ד עצמו, אבל בפועל שהוא שלוחו דבעה"ב י"ל דאה"נ דבעה"ב מברך דהוא המשלח והוא עושה המצוה ואין הפועל אלא שלוחו, ואמנם ראיתי בזה מחלוקת האחרונים, דהנה המחנה אפרים בהלכות שלוחין סימן י"א, כתב לחלק דאם הפועל שכיר יום מברך הבעה"ב אבל כשהאומן עושה בקבלנות אפילו הוא ישראל יברך האומן ולא בעה"ב, ואמנם בערוך השלחן חו"מ סימן תכ"ז חלק עליו, וכתב ולא נראה כן דכיון דחייבי עליה דבעה"ב רמיא הוה האומן שלוחו וכו' ולכן העיקר לדינא דהבעה"ב מברך ע"כ. ובע"כ כנ"ל בדברינו דמאחר דהוא שלוחו אזלינן בתר התייחסות המצוה והיא מתייחסת למשלח דהוא בעה"ב, ולכן כדן הוא המברך, ואמנם הכנה"ג משם רבותיו כתב שיברך האומן המתקן וחדושו הוא בעיני ואולי כן הם לומדים ברמב"ם וסמ"ג בעשאו לאחרים וצ"ע.

והרוצה לצאת מהספק יעדיף בזה שיסייע קצת לפועל ויברך, ובספר גדיב לב פוסק כן להלכה דאינו מברך, דכ"כ שם (ח"ב) דמסקנת אביו הגאון חק"ל דאף בפועל ישראל אינו חייב לברך בעה"ב אלא שיסייע לו ואז יברך עיי"ש ומ"מ לענ"ד לעיקרא דדינא נראה כנ"ל דמאחר שהוא שלוחו יכול לברך אבל עדיף לסייע בידו דמצוה בו יותר מבשלוחו ואז יברך.

י.

ואמנם יש לדון בפועל כותי אם יוצאין י"ח מצוה, וממילא תחול השאלה אי מברך ע"ז, והנה עפ"י משכ"ל נראה פשוט לכאורה דמאחר דעכ"רם אינו בתורת שליחות ממילא לא יוצאין י"ח כלל, וממילא לא שייכת ברכה ע"ז, ואמנם הנה המחנה אפרים בה"ל שלוחין ושותפין סימן י"א דן בזה במפורש והסיק דמי שרוצה לתקן המעקה ע"י אומן גוי יברך עליו משום דיד פועל כיד בעה"ב ואין זה מדין

שליחות אלא היינו כידו ממש והוי כעשאו בעה"ב בעצמו, ולכך מברך עליו וממאי דחלק בערוך השלחן על חילוקו של המח"א בין שכיר יום לקבלן ולא העיר ע"ד שהביאם שם דלהרמב"ם דמברכין לעשות מעקה אפילו עשה ע"י פועל כותי מברך דיד פועל כיד בעה"ב משמע דהסכים לדבריו, ואמנם המהרי"ט אלגאזי בספר הלכות יו"ט (והביאו שד"ח במערכת ברכות 249) חלק עליו בפועל נכרי וכן חלקו עליו האחרונים עוד, המנחת חינוך במצוה תקמ"ו, ואמנם שם חלק עליו בלי טעם וסיבה אלא כתב שלא נראו לו דבריו, וכן בשו"ת שואל ומשיב (ח"ב סימן ק"י) (ועיין מה שאיישב על ק' בסמוך) והשד"ח במערכת האלף אות קמ"ו כתב דהרבנים ערוך השלחן באור"ח ש"ז אות י' ובשער המלך פ"א מהל' תרומות והק' עליו מש"ס ב"ק (נ"א) בור של ב' שותפין היכי משכחת לה וכו', ואמאי לא מוקי בפועל נכרי, והרב שואל ומשיב בח"ב סימן ק"י כתב דאין מזה סתירה, ואוה"ל חלק א' סימן מ"ב ולמ"מ בספר ב"ס מנחת טהורה (ק"ג) חלקו על המח"א והרב ישרי לב (ט ע"ב) תמה על הרב מעשה אברהם שדן את הדין כסברת הרב מחנה אפרים ולא זכר דהרב חקרי לב פליג עליה עיי"ש והרב מוהרש"ך בספר שיירי טהרה קיים דברי המחנה אפרים עיי"ש.

והנה בשו"ת שואל ומשיב שם, לאחר שדחה מה שהקשו על המחנ"א כתב דיש לו ראייה שאין עליה תשובה נגד המחנה אפרים מהא דגיטין כ"ג, דאיתא התם אמר ר"א אמר ר"י אין העבד נעשה שליח לקבל גט לאשה מיד בעלה לפי שאינו בתורת גיטין וקדושין, מתקיף לה ר"ח טעמא במלתא דליתיה, הא במילתא דאיתיה כשר והא עכ"ל והא כותי דאיתנהו בתורת תרומה דנפשיהו דתנן העכ"ל והכותי שתרמו משלהם תרומתם תרומה וכו', ואם איתא מה מדמה נכרי לעבד שאני עבד דידו כיד בעה"ב, אע"כ דלמ"ד דליתיה בשליחות לא מהני גם בעבד אף שידו כיד בעה"ב, עיי"ש, דראה בק' זאת קושיא מכרעת נגד המח"א, ולכאורה נראה פשוט לחלק דשם איירינן בעבד שאינו שלן אלא של אחרים והוא השליח להביא את הגט ובזה אה"נ לא הוי ידו כידו אבל יש לומר דבעבד שלו אה"נ דדינא הוא דידו כיד בעה"ב, וכן יש לדייק בל' רש"י (כג.) ד"ה מהו שיעשה שליח לאשה, עבד של כל אד' מהו שיעשה שליח לאשה בעלמא, למה נקט עבד דכל אדם משמע דעבד שלה בודאי דידה כידה וכן ראיתי להשד"ח שדחה כנ"ל דפשיטא דר"י לא איירי אלא בעבד שאינו שלה עיי"ש, ואמנם ראיתי כאן לתוס' רי"ד שכתב וז"ל וראיתי כתוב במקצת ספרים עבד דעלמא דלאו דידיה ולא דידה ולכאורה גר"ל דהיא גירסא יפה דדוקא עבד דעלמא לא חזי למיהוי שליח לא לקבלה ולא להולכה אבל עבד דאשה הוי שליח לקבלה דיד עבד כיד אשה דמיא וכשקבלו העבד כאילו קבלתו האשה ועבד דאיש נמי הוי שליח להולכה דידו כיד רבו דמי, וכשנותנו לאשה כאילו רבו נתנו לה, אבל לאו מילתא היא דאע"ג דאמרינן דיד עבד כיד רבו דמיא לא שיהא שלוחו

אלא כתצירו דומה ואילו שם הבעל הגט בחצירו ואמר לאשה טלי גיטך מחצירי כלום היא מגורשת גם מיד עבדו נמי אינה מגורשת, וכו', הלכך גירסא משבשתא היא דבכל עבד אמרינן דאינו נעשה שליח לא לקבלה ולא להולכה ואפילו בעבד דידהו, הנה כאן יוצא דעמד ע"ז דיד עבד כיד רבו וס"ד דהוי כשליחו ולא שזה מדין שליח ממש דהרי אינו בתורת שליחות אלא הכוונה דאפילו שאינו בתורת שליחות מדין ידו כידו, הוי כשלוחו ממש ועדיף משלוחו דעלמא, וע"ז דחה דהוי רק כתצר כלומר דאין המעשה שעושה העבד מתייחס לבעליו דידו כידו הוי רק כחצר דמה שמגיע לידו כהגיע לחצירו דבעה"ב ורק לגבי זה הוי ידו כידו אבל לא הוי מעשיו כמעשיו ודו"ק בכוונתו, ונר"ל שכן היא נמי שיטת התוס' שם בד"ה לפי שאינו בתורת גיטין וקידושין והא דמתגרשת בעבד שלה היינו מטעם חצר, ונראה כדבריו דהיינו מטעם חצר ובע"ז עומדת בצדה וכדכתב נמי התוס' רי"ד עיי"ש, ולכן לא הזכיר בעבד שלו כי אינו נקרא מעשה מה שעבד שלו נותן בידה. ואמנם מלשון רש"י עכ"פ לא נראה כן דהרי נקט עבד של כל אדם משמע אבל עבדו ועבדה אה"נ דמדין ידו כידה הויין במקומן וע"כ צ"ל דס"ל לרש"י דלא הוי כחצר אלא ממש ידו כידו וגם המעשה שלו מתייחס לבעלים, ונמצא א"כ מחלוקת המח"א והאחרונים יש לתלותה במחלוקת ראשונים זו,

ושו"ר בסביב ליראיו (יראים מ"ה) שעמד בקו' זאת וכתב ליישב כנ"ל שכתב דהא פשיטא דר"י לא מיירי התם אלא בעבד שאינו שלה וכפרש"י הנ"ל, וראיתי לו שהתעורר נמי מהא דתוס' רי"ד הנ"ל ותמה עליו וכתב נראה שהדין חצר מטעם שליח היינו שלוחו אבל פ"י בזה זר הוא מאוד דודאי הכוונה שהקנין הוא מטעם חצר רק דגוזה"כ הוא דחצר מועיל אפילו במקום שיד אינו מועיל בזה כמו שליח דמועיל בעלמא אבל אין הכוונה שהחצר היא באמת שלוחו כוונתו דחצר באמת לא הוי שלוחו ממש אלא הוי קנין חצר דמועיל במקום דמהני קנין חצר וכמו דמהני שליח מהני חצר אבל לא הוי שלוחו ממש, ולפ"ז בחצר לא שייך מנוי שליחות אבל בעבד דשייך למנותו שליח אה"נ דמועיל מטעם ידו כידו והוי כשלוחו, וזהו שכתב שם לפני כן ואין להקשות דאיך אפשר לומר דבעבד שלה מהני גם בגיטין ומטעם דיד עבד כיד רבו ומגורשת מטעם חצר הא חצר מהלכת הוא וכו' דר"ל דאע"ג דחצר מהלך הוא ומטעם חצר אינו קונה עכ"פ לא גרע משליחות ואע"ג דבגיטין שם לא אמר' דתקנה עכ"פ משום שליחות וכו' התם מיירי שהבעל נתן ביד עבדה אבל האשה לא עשתה לעבדה שליח בפירוש אמנם הכא דשוי שליח בפירוש פשיטא שלא גרע משליחות, הרי דס"ל דמאי דאמרינן דלא מהני עבד רק מתורת חצר כשלא מינוהו שליח בפירוש. ולענ"ד דברים זרים הם דהיכן מצינו לחילוק כזה רמזו דמאחר דאין עבד בתורת שליחות א"כ מה שייך בו מינוי וגם התוס' רי"ד לא הבין כמו שכתב דחצר היינו שלוחו ממש אלא

דיד עבד כיד רבו היינו חצר וא"כ יש בו רק קנין חצר ולא שליחות, ואדרבה נראה דלא ס"ל בחצר דהוי שלוחו ממש, אלא דרצה לומר דגם עבד אינו שלוחו ממש ואדרבה מדברי התוס' הנ"ל מוכח דלא כדבריו דהנה התוס' איירי ע"ד הגמרא אי עבד נעשה שליח דאמרינן דאין עבד נעשה שליח לפי שאינו בתורת גיטין וקידושין וע"ז קאמרי התוס' דהא דמתגרשת בעבד שלה היינו מטעם חצר, משמע אפילו בזמן דשויתיה לשליח וז"ב לענ"ד, ולשון המאירי ומ"מ עבד כנעני אעפ"י שאינו נעשה שליח אם העבד שלה ונתנו הבעל בידו מגורשת מתורת חצרה ובכפות כמו שיתבאר. הנה מפורש שאינו בשליחות כלל אלא מתורת חצר וכמושנ"ת ובע"כ אם יש מקום ליישב רש"י הוא כנ"ל דס"ל דיד עבד כיד רבו מייחס נמי המעשה אליו אבל לא כן היא דעת התוס' והתוס' רי"ד וכמושנ"ת ודו"ק.

והנה שם בסביב ליראיו תמה ממשניות מפורשות נגד החולקים על המחנה אפרים דאין יפרנסו משנה דתרומות הרשה את עבדו, הרי מפורש דעבד נעשה שליח לתרום וכן בפסחים אמר לעבדו צא ושחוט עלי הפסח, וא"כ מאי ס"ד דר"א דבעינן דוקא ישראל לשליחות, ובשלמא אם נפרש דהסוגיא דהתם דקאמר דאין עבד נעשה שליח מיירי בעבד דעלמא אבל בעבד שלו מהני משום דידו כיד רבו ל"ק מהנגד משניות וכו' אבל אי נימא דמ"ש אין העבד נעשה שליח מיירי אפילו בעבד שלו וממילא דמה דאתקיף ר"א וסובר דלא מהני היינו אפילו בעבד שלו נמי א"כ אין יפרנס המשניות שזכרתי אע"כ דכל הסוגיא לא מיירי כ"א בעבד דעלמא ולכאורה ראייה אלימתא היא וצע"ג, ואמנם נר"ל בזה דבר חדש והוא דיש לדון במצות הפרשת תרומה ועשיית מעקה וכדומה אם המצוה מתייחסת נמי למעשה שיעשה או דהעיקר שתהי' התרומה מופרשת וטבלו מתוקן וכמו"כ שיהיה מעקה וממילא כשאין מעקה אה"נ דהעשיה היא מצוה אבל אין זו עיקר המצוה המעשה עצמו אלא לעשות שיהיה מעקה, וי"ל דבזה שאני גיטין דבעי ונתן בידה ולא שהגט יהיה בידה אלא נתינתו היא העושה מעשה כריתות אשר ע"כ בעינן העשיה בעצמה דהיא מגדרי כריתות ובוה י"ל דאפילו לדעת התוס', והתוס' רי"ד דבגיטין לא מהני ע"י עבדו שלו ושלה, נראה דבמצוות כתרומה ומעקה ושחיטת הפסח שייך בזה לומר דיד עבד כיד רבו ומהני ע"י עבדו דתהי' הפרשתו הפרשה ושחיטתו שחי', משום דישנו בשחיטה ובהפרשה דחייב במצ' כבאשה וא"כ לא חסר מצד המעשה שלו ומצד ההתייחסות יכול לייחס אליו עיקר המצוה, אבל גיטין וקידושין שאני דבעי המעשה גופא ובוה ל"א דכאילו הוא העושה ובוה יוצא דבעבד אה"נ די"ל במעשה דידו כיד רבו וא"ש הא דס"ל לר"א דמה אתם ישראל אף שלוחכם ישראל, דכ"ז בעבד שאינו שלו דאין ידו כידו ולא יכול לייחס אליו המצוה משא"כ בעבדו שלו, אבל אה"נ דבגיטין לא מהני וכנ"ל, ועיין היטב.

ואמנם י"ל דכ"ז בעבדו דידו כידו אבל בפועל כותי אין הכרח לכ"ז ד"ל דהמצוה אינה מתייחסת אליו ול"א יד פועל כיד בעה"ב אלא לענין קנינים אבל מנ"ל דיכול לייחס אליו המצ' עצמה וצ"ע, והנה כל ראייתו מהא דאמר' בפ"ק דמצ' דהמגביה מציאה לחבירו לא יקנה חבירו ואותביה ליה ממתני' דהשוכר את הפועל וכו' ומשני שאני פועל דידו כידו של בעה"ב דמי, ודקדק דמ"ש פועל משליח בעלמא וכתב דכיון דפועל גופו קנוי לבעה"ב לגמרי חשיב ידו כיד בעה"ב ממש וכו' ולפ"ז הסיק דאם שכר פועל לתקן המעקה הר"ז מברך עליו דחשיב כאילו הוא בעצמו עשהו ולפי הג"ל י"ל דכ"ז רק בקנינים ולי"ד פועל לעבד, ועוד שם כתב דאפי' דאין שליחות לעכו"ם היינו במידי דבעי שליחות אבל מעקה לא בעי שליחות דאי תיקן מעקה של חבירו שלא מדעתו ה"ז שפיר עיי"ש, ולענ"ד ל"ד דשם אה"נ דמאחר דיש מעקה הרי אין כאן למצות מעקה אבל מנ"ל דהמצוה מתייחסת אליו וא"כ אפילו לרש"י בגיטין דיד עבד כיד רבו י"ל דוקא בעבד ולא בפועל. אשר ע"כ אין לתת לפועל נכרי שיעשה המעקה ואם עשהו אין לברך עליו.

יא.

ובדין דשוכר בית על מי חלה חובת מעקה, הנה סתמא דגמ' במסכת ב"מ (קא:) דבשוכר בית חייב השוכר לעשות מעקה, וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכירות ה"ג, השוכר חייב לעשות מעקה ומוזחה וכו' עיי"ש ולשון פאת השלחן סימן ב' והחויב עשיית מעקה על שוכר הבית מוטל אם לא עשאה בעה"ב כמ"ש הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכירות והטוש"ע חו"מ סי' שצ"ד ס"ב, נראה שהוא מבאר דבריהם דחל על השוכר, רק אם לא עשאו בעה"ב, ומשמע דמעיקר הדין חל על בעל הבית, ואמנם לא כך נראה מתשובת מרן למבי"ט (ח"ב סימן ק"י) על שאילתו במי ש"ל חזקת שמוש שטיחת בגדים וכיבוס וטיוול על גג חבירו והשיב לו דאם יש מקום לחייב אז המשתמש על הגג צריך לעשותו ולא בעה"ב כדתניא בפרק השואל (קא:) שהמעקה על השוכר ולא על המשכיר והביאו הרמב"ם בפ"ו מהלכות שכירות ה"ג וה"ה דאין בעה"ב חלה חייב במעקה, נראה פשוט ד"ל דעיקר החיוב על השוכר המשתמש ולא על המשכיר וכן הוא מבין פשוט ברמב"ם. ואמנם שם בבית ישראל כתב דלפי העיון נראה דהחויב על בעה"ב המשכיר דהתורה חייבתו לעשות שמירה לביתו שלא יבוא לידי שפיכות דמים ומה לי שמשכירו, צריך לעשות מעקה שהשוכר וב"ב לא יפלו, והא דשוכר חייב במעקה להרמב"ם ודאי הוא מדרבנן כמ"ש הסמ"ג סימן ע"ט והביאו הגמ"י שם (הלכות רוצח פ"א סק"א) וז"ל ונראה כשאדם שוכר בית מאחרים פטור מן המעקה מהתורה מדלא מרבינן בספרי אלא לקח וירש וניתן לו במתנה ול"ק נשכר לו והא דאמרינן בב"מ (קא:)

דשוכר חייב במעקה כדלקמן פ"ו שכירות והיינו מדרבנן מפני שהוא דר בבית פן יבוא להתרשל בדבר ס"ה עכ"ל, ובערוך השלחן סימן שי"ד סתם, השוכר חייב לעשות מעקה במקומות שהגגים חלקים וראויים לתשמיש או מעקה לבור שבחצירו וכן לעשות מונוות וכו' דכיון שזהו מפני חובת מצוה הרי היא חובת הדר וכן המעקה אינו אלא בבית דירה שדר בה לדעת הרמב"ם והשו"ע שיתבאר בסימן תכ"ז, ושם בסימן תכ"ז סק"ב סתם וכו' וכבר נתבאר בסימן שי"ד דמי ששכר בית מחבירו על השוכר לעשות מעקה עיי"ש, וכן בכנה"ג כתב דהחייב על השוכר מהתורה. ובמנ"ח בסימן תקמ"ו כתב אם נאמר דהשוכר חייב מדרבנן אפשר דרבנן לא חייבו להשוכר רק באם אינו רוצה המשכיר לעשות חייב השוכר אבל אם שניהם לפנינו המשכיר והשוכר וכו"א רוצה לעשות כדי לקיים המצוה אפשר כיון שהוא חייב מהתורה א"כ מצוה ידידה הוא וחז"ל בכה"ג לא חייבו להשוכר כלל או אפשר כיון דחז"ל חייבו השוכר הפקיעו המצוה בשוא"ת ואין המצוה על המשכיר כלל והדין עם השוכר לקיים מצוה דרבנן ומצוה ידידה היא והכריע כצד הראשון עיי"ש. ובסביב ליראיו הכריע כהצד השני דחכמים הפקיעו לגמרי המצוה מן המשכיר, והנה עפ"ז בע"כ משעת חידושו להלכה שהביא היראים היינו כשמחדש אותו וגר בו (וכמו שבארנו לעיל) דאם הלכה זו קיימת נמצא א"כ דאין מקום למשכיר דהרי הפקיעו אותה ממנו לגמרי, והנה כמובן שכל דבריו לדברי פאת השלחן דהחייב על השוכר הוא מדרבנן, אבל לפי הנראה מסתימת הרמב"ם והשו"ע נר"ל דהמצוה על השוכר וממילא שלו היא.

אמנם מצאנו לאחד הראשונים דכתב במפורש דמעקה לאו חובת הדר היא והיא שיטת היראים סימן מ"ה שכתב ונ"ל דהעומד בבית אחרים פטור מן המעקה אותו העומד מדלא מרבינן אלא לקח וירש ונותן לו במתנה אלמא מעקה לאו חובת הדר הוא. נראה מזה לכאורה דהחייב על המשכיר דהוא בעה"ב ולא על השוכר ושם בסביב ליראיו תמה מברייתא הנ"ל במסכת ב"מ (ק"א) דס"ל דחייב השוכר לעשות מעקה ואמנם בסמ"ג עשין ע"ט ובהגהות מיי"א מהלכות רוצח תירץ דרק מדרבנן חייב השוכר פן יבוא המשכיר להתרשל בדבר לפי שאינו דר שם משו"ה הטילו החייב על השוכר עיי"ש, ועיין בפאת השלחן ובבית ישראל מש"כ לבאר בשי" היראים, ושם כ' וידוע דבכל גלילות ארץ ספרדים פוסקים כבעל כנה"ג דהוי בתראה הגדול וחייב לכל גגי הבתים במעקות, נראה הכוונה לפי הנ"ל דעל השוכר א"כ אפילו שכולם גרים בשכירות חייבים לעשות מעקה, והשד"ח במערכת המ"ם אות קצ"ה, כ' דלשי' הרב המג"ן ורבים גדו' בתורה הסכימו עמו דהשוכר חייב מן התורה, ומצאתי שהרב שדה הארץ בחלק ג' בחלק ח"מ סימן כ' עמד בדין זה אם השוכר חייב במעקה מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן וכו' נמצינו למדין מכל האמור דלהסמ"ג ורבינו ירוחם השוכר בית מאחרים חייב לעשות מעקה

מדרבנן ולסברת כל הפוסקים חיוב השוכר במעקה הוא מדאורייתא. והנה ציינו לעיל דגם היראים כך ס"ל דהחיוב מהתורה על המשכיר. ובספר פאת השלחן הבין מדברי היראים שפטור השוכר אפילו מדרבנן עיי"ש, אמנם לא כך הבין המפרש על היראים וכן הרב ווי העמודים בסימן ח"י אות כ"ב כתב דדעת היראים דשוכר חייב במעקה מדרבנן ומש"כ דלאו חובת הדר הוא היינו מדאורייתא עיי"ש.

יב.

והשתא אתינן לעיקר ספיקן בחיוב מעקה דבתי כנסיות ובתי מדרשות ושאר בנינים צבוריים, והנה במסכת חולין (קלו.) איתא לגגן למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות ורש"י פירש שם מפני שאין חלק לאחד מהן בו שאף לבני עבר הים הוא ועוד שאינו בית דירה עכ"ל, משמע מדבריו דשם ישנם ב' טעמים הפוטרים גם הא דאין שום חלק לאחד מהם דשייכים לכלל, וא"כ אין כאן בעלים לחיבם, וגם שאין דרים בהם, והנה בישיבות של דורינו שדרים בהם א"כ הוי בית דירה ופשיטא דחייבים במעקה, אמנם לטעם הראשון ברש"י יש לדון דמשמע לכאורה דאפילו שהם בית דירה מאחר דשייכים לכלל אין בהם חובת מעקה וזה כשלעצמו דבר תמוה דסו"ס הוי בית דירה, והנה למאי דאמרנו לעיל דאיכא רוב פוסקים דס"ל דמעקה חיובא על השוכר פשוט דבני הישיבה לא גרעי משוכרים והרי הם כבעלים ע"ז, וא"כ הם מחייבים לעשות מעקה, ואפילו את"ל דחיובא על המשכיר הנה עכ"פ מדרבנן רמי חיובא על השוכר, וגם מנהלי הישיבה הרי הם כבעלים ואפטרופסים מטעם הציבור וכן י"ל בכל בנין צבורי דרגל מצוי בו, דהממונים עליו מחייבים לטפל בעשית מעקה אלא דכ"ו לנידון דידן, אבל עכ"פ בדברי רש"י צ"ע דמשמע דאפילו דיש שם בית דירה מאחר שלא שייך לאף אחד פטור ממעקה ותפול מאלו שגרים שם וגם תפול מדין סלוקי סכנתא ואולי רש"י קושטא קא' גם דלא שייך לאף אחד וגם דאין חיוב בית דירה אבל אה"נ כל שיש שם בית דירה חייב במעקה, וגם י"ל דס"ל דכשיש כאן בעה"ב חייב לעש' מעקה לגגו אפי' שאינו בית דירה וע"ז קמ"ל דלא שייך לאף אחד מהם אמנם זה דחוק דכל שאין שם דירה נראה דאפילו היא של יחיד אין בה מצות מעקה, וכן פותח הרמב"ם להלכות מעקה בפ"א מהלכות רוצח ה"א מ"ע לעשות מעקה לגגו שנאמר ועשית מעקה לגגך והוא שיהי' בית דירה. (ובתו"ת פרשת כי תצא אות ע"ז תלה כל הטעם אם משתמשים בנגותיהם או שלא משתמשים עיי"ש ואמנם עכ"ז נר"ל דרש"י קושטא קאמר) ועיין בסמ"ג סק"ה, לפי שאינם עשויים לדירה ואפילו המחייבים בית הבקר ובית האוצרות במעקה מ"מ מודים בזה מפני שבהכנ"ס אין שם גג שייך בו כלל דאף של הבאים בעבר לים הוא וכן פירש"י בפ' ראשית הגז, ולפ"ז יש ליישב דאזיל רש"י אליבא דמאן דמחייב בבית האוצרות וכו' אע"ג שאינם עשויין לדירה דגגן קרינן ביה וזהו דקמ"ל דכאן פטורים.

והגם דמקומות כאלו הם שתופיים, בודאי שחייבים במעקה דכ"פ הרמב"ם פ"א מהלכות רוצח ה"ב בית של שני שותפין חייבין במעקה שנאמר כי יפול הנופל ממנו לא תלה אלא בנופל א"כ למה נאמר גגך למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות לפי שאינם עשויין לדירה, הרי מפורש דס"ל דבתי כנסיות ובתי מדרשות אינם עשויין לדירה וזהו עיקר הפטור, הא לא"ה כל שיש חשש נופל חייבים במעקה, ולפ"ז כל דבר שיש בו חשש נפילה חייבים המטפלים לעשות מעקה ועיי"ש בכ"מ בביאור הסוגיא בחולין אם ר' אלעאי פוטר בית שותפין ממעקה ולא פסקינן בהא כוותיה או דמחייב במעקה, ועכ"פ מפורש ברמב"ם דחייב במעקה, והנה היראים כתב במפורש דעל כולו אמר רב ביבי בר אבבי ליתנהו להני כללי דהא מודה ר' אלעאי בשותפות דחייב אלמא ר' אלעאי פוטר בית שותפין מן המעקה, ושם כתב וכי היכי דקי"ל כר' אלעאי בראשית הגז לענין פטור בחור"ל וכו' קיי"ל כוותיה לפטור שותפות מעקה דחד טעמא נינהו כדפרש"י, הרי היראים ס"ל להלכה לפטור בית השותפין ממעקה.

ואמנם בשו"ע פסק בפשיטות כהרמב"ם בסימן תכ"ז ס"ג בית של ב' שותפין חייבין במעקה ועיי"ש בביאור הגר"א סק"ב, והיינו דברי הכ"מ, ומאחר שכן נפסק ברמב"ם ובשו"ע א"כ כל הבנינים הצבוריים חייבין במעקה ולפ"ז י"ל דאה"נ דהעושה מהשותפין מברך עליה, ואם שניהם עוסקים בעשייתו אחד מברך ומכוון להוציא השני, וא"כ גם בשיבות אחד מהשיבה מברך ומוציא את כולם, וכאמור שישתדל לסייע בעשייתו ואז הוא יהי המברך.

מסקנא דדינא למעשה

(א) שיעור המעקה י' טפחים בכ"ג. (ב) מברכין על עשיית המעקה כפסק הרמב"ם וכוונסתתו, לעשות מעקה ומעיקרא דדינא גם כשעשהו ע"י פועל יהודי יכול לברך המשלח, ואמנם עדיף שיסייע בידו דמצוה בו יותר מבשלוחו. (ג) אין לברך ברכת שהחיינו ואם ירצה לברך ילבש מלבוש חדש או יאכל פרי חדש ויכוון גמי על מצות מעקה. (ד) אין לעשות מעקה ע"י פועל גוי ואם עשהו מסייע בידו, דבל"ז איכא חשש שלא יצא ידי מצוה כלל, וגם בכה"ג אינו יכול לברך. (ה) הברכה לפני עשייתו, אמנם כ"ז כשעושהו בעצמו אבל ע"י פועל מחשש שמא יחזור בו יחכה עד מכוש האחרון שלפני גמרו ויברך ואח"כ יגמרנו, ואם גמרו גמי יכול לברך תומ"י דבדיעבד יכול לברך גמי בכה"ג ואמנם בנדר"ד דמעקה אינו צריך לברך. (ו) חיוב המעקה על השוכר והיא מצוותו, וא"כ יעשהו ויברך עליו. (ז) מקומות צבוריים, וכגון ישיבות וכדומה חייבים במעקה ואפילו שנבנו מכספי צבור לא גרעי משוכר וחייבים במעקה וכמו שנתבאר בפנים.